

اثربخشی آموزش مجازی طرح محقق ساخته «حبل المتین» با مبنای تفسیر تنزیلی آیات عفاف و حجاب بر رشد پایبندی به حجاب دانشجویان دختر^۱

سیده سمانه صادقی نساچ^۱؛ محمدرضا بهدار^۲؛ جهانگیر میرزاوندی^۳

چکیده

هدف: یکی از مهم‌ترین وظایف نخبگان و فعالان عرصه فرهنگی، ارائه طرح‌های نو و کارآمد به منظور ارتقای فرهنگ عفاف و حجاب زنان جامعه اسلامی است. پژوهش حاضر با هدف بررسی اثربخشی آموزش مجازی طرح «حبل المتین» با مبنای تفسیر تنزیلی آیات عفاف و حجاب، بر رشد پایبندی به حجاب دانشجویان دختر انجام شد. **روش:** طرح حبل المتین با استفاده از مراحل و راهبردهای آموزه‌های قرآنی عفاف و حجاب، بر اساس تفسیر تنزیلی به دست آمد. در ادامه از جامعه آماری ۶۰۰ نفره دانشجویان دختر در حال تحصیل دانشگاه آزاد اسلامی واحد اندیمشک، ۳۰ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی، انتخاب و در دو گروه ۱۵ نفره آزمایش و کنترل، جایگشت شدند. گروه آزمایش به مدت ۳۰ روز در فضای مجازی، تحت آموزش طرح حبل المتین قرار گرفتند. برای جمع‌آوری اطلاعات، از پرسشنامه معتبر هشت گویه‌ای «مقیاس اسلامی پایبندی به حجاب» با روایی ۰/۹۹، استفاده شد. ضریب آلفای کرونباخ در این پژوهش، ۰/۷۵ به دست آمد؛ لذا پرسشنامه از پایایی لازم برخوردار بود. تجزیه و تحلیل داده‌ها با روش تحلیل کواریانس چندمتغیره مانکوا انجام شد. **یافته‌ها:** ۳۸ درصد از تفاوت‌های فردی در پس‌آزمون، مربوط به تأثیر آموزش مجازی طرح حبل المتین بود. به ترتیب، آموزش مراحل سه‌گانه شناخت اصول دین، فرهنگ‌سازی غیر مستقیم عفاف و حجاب با تأکید غالب بر عفاف و تشریح روشن احکام عفاف و حجاب، منجر به رشد مؤلفه‌های «نگرش به حجاب» و «التزام عملی به حجاب» و در نهایت، رشد «پایبندی به حجاب» شد. **نتیجه‌گیری:** آموزش طرح حبل المتین در فضای مجازی، پایبندی به حجاب دانشجویان دختر را به گونه معناداری افزود.

واژگان کلیدی: اثربخشی، فضای مجازی، تفسیر تنزیلی، عفاف و حجاب، پایبندی به حجاب.

♦ دریافت مقاله: ۰۰/۰۸/۳۰؛ تصویب نهایی: ۰۰/۱۰/۲۴.

۱. کارشناس ارشد علوم قرآن و حدیث؛ دانشگاه اصول دین دزفول.
۲. سطح چهار رشته تخصصی کلام اسلامی؛ استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه صنعتی جندی‌شاپور، دزفول (نویسنده مسئول) / نشانی: دزفول؛ جاده اندیمشک-دزفول، روبه‌روی پایگاه چهارم شکاری، دانشگاه صنعتی جندی‌شاپور / شماره: ۰۶۱۴۴۲۶۶۶۶ / Email: rbehdar@gmail.com
۳. استادیار گروه روان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی اندیمشک. اندیمشک، ایران.

الف) مقدمه

فرهنگ بومی هر کشور، همواره در معرض خطر نفوذ فرهنگ بیگانه قرار دارد. امروزه با گسترش فضای مجازی و در نتیجه ارتباط فرهنگهای مختلف جهان با یکدیگر، این تهدید مضاعف شده است. فراگیر شدن و در دسترس بودن نرم‌افزارهای اجتماعی با امکانات ویژه نوشتاری، کلامی و تصویری؛ فضای مناسب را برای رخنه فرهنگ بیگانه و استفاده ناصحیح - به معنای استفاده مغایر با فرهنگ بومی و اسلامی - به ویژه در میان نسل جوان و آینده‌ساز کشور فراهم می‌کند. از سویی، نگاه ابزارگرایانه به جنس زن در فرهنگ منحط غربی و بالتبع گسترش صنعت پورنوگرافی، این ضرورت را ایجاد می‌کند که با جدیت به مقوله عفاف و حجاب در فضای مجازی کشور پرداخته شود. از دیگر سو، برخی غرض‌ورزان در محافل اجتماعی مجازی، به طرق مختلف با سوء استفاده از مفاهیمی همچون: رفع تبعیض و دفاع از حقوق زنان، فمینیسم و ...، در صدد تشکیک به باورها و رفتارهای دینی مؤمنان می‌باشند؛ لذا بر ماست تا به بررسی خلأهای فرهنگی تهدیدکننده مرتبط با مسائل جامعه زنان در نرم‌افزارهای اجتماعی که محل امنیت و سلامت روانی زنان است و در نهایت تمامی جامعه را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد، بپردازیم. بر ماست تا به منظور تولید داده متناسب با فرهنگ بومی اسلامی خود، همت مضاعف داشته باشیم و بدین وسیله، ضمن ترویج فرهنگ خودی و ارائه الگوهای صحیح استفاده از نرم‌افزارهای اجتماعی، به ارتقای فرهنگ و آموزش استفاده صحیح از این فناوری بپردازیم.

مسئله پوشش زنان و مسئله عفاف که رابطه تنگاتنگی با آن دارد، از دوره پس از مشروطه و کشف حجاب اجباری رضاشاه، به نماد هویت مسلمانی زنان تبدیل شده و نشانگر تفاوت فرهنگ بومی اسلامی با فرهنگ بیگانه است. از ابتدای نزول آیات الهی با محوریت «عفاف و حجاب» و تبلیغ و تبیین نبی مکرم اسلام (ص)، زن و مرد مسلمان «عفاف و حجاب اسلامی» را به عنوان یکی از واجبات و اولویتهای دینی و شرعی خود پذیرفته بود و تشکیکات در این حوزه، بیشتر در کتب فقهی و ذیل مباحث فقهی و شرعی و در کتب تفسیری، ذیل آیات الهی مطرح می‌شد.

به طور مشخص، قدمت بحث در جامعه مسلمان ما به صورت پراکنده به دو تا سه دهه پیش از مشروطه و بیشتر به انقلاب پس از مشروطه، به ویژه در زمان سلطنت رضاشاه پهلوی (۱۳۰۵-۱۳۲۰) و دستور فرمایشی کشف حجاب (۱۳۱۴) می‌رسد. از همان آغاز در ایران، روشنفکران غرب‌زده با عناوینی همچون: آزادی زنان، دفاع از حقوق زنان و ...، به طرح شبهاتی در خصوص حجاب می‌پرداختند. علما و اندیشمندان دینی با نگارش کتب مستقل و غیر مستقل در این زمینه، شروع به مقابله و پاسخ کردند. اولین رساله‌ای که در پاسخ به شبهات به صورت نظام‌مند نوشته شد، رساله «وجوب حجاب» از محمدصادق فخرالاسلام در سال ۱۲۹۰ شمسی است. پس از آن، بزرگان دینی به اقتضای شرایط، با تألیف کتب به طور جسته و گریخته در مقام پاسخ به سؤالات وارده برآمدند؛ تا اینکه با دستور به کشف حجاب اجباری رضاشاه، فرصت تألیف کتب از

سبیده سمانه صادقی نساج و همکاران ♦ ۲۷۵

علما گرفته شد و عملاً پس از شهریور ۱۳۲۰ بود که علما مجدداً فرصت روشنگری در این باره را پیدا کردند. لذا از سال ۱۲۹۰ که اولین رساله مستقل در باب عفاف و حجاب نگارش شد تا سال تألیف «مسئله حجاب» اثر استاد شهید مرتضی مطهری به سال ۱۳۴۷، به مدت ۶۰ سال (به جز مدت ۱۶ ساله اجرای اجباری کشف حجاب)، علما فعالانه به روشنگری در موضوع بحث پرداخته‌اند که در نتیجه این کوششها، رساله‌هایی به زبان عربی، مانند «إسداء الرغاب بکشف الحجاب عن وجه السنه و الکتاب، یا ثبات وجوب التستر علی النساء و الاحتجاب» از سید محمد کشمیری، «الحجاب فی الاسلام» اثر مرحوم شیخ قوام و «عصم العفایف» از دارابی شیرازی و رساله‌های فارسی از جمله: «رد کشف حجاب» از سید اسدالله خرقانی، «فلسفه حجاب» از ابو عبدالله زنجانی، «دفاع از حجاب» از محسن فقیه شیرازی و ده‌ها رساله دیگر نوشته شد. پس از انقلاب اسلامی ایران نیز مسیر تحقیق و تفحص در این خصوص برای علاقه‌مندان باز بوده و صدها کتاب و مقاله و پایان‌نامه به رشته تحریر در آمدند. «رسائل حجابیه» (جعفریان، ۱۳۸۶)،^۱ «مسئله پوشش» از حسن ابراهیم‌زاده، «در و صدف» از محمد شجاعی، «حجاب در عصر ما» نوشته محمدرضا اکبری، «حجاب و حقوق زن در ترازوی اندیشه و ایمان» از مهدی طیب و... از جمله این نوشته‌هاست.

در نوشتار پیش رو با بررسی مراحل و راهبردهای آموزش مسئله عفاف و حجاب از دل آیات وحیانی، که داعیه‌دار مبارزه با فرهنگ بیگانه و ارائه‌دهنده فرهنگ اسلامی در حیات مادی و معنوی بشر است، طرح آموزشی محقق‌ساخته «جبل‌المتین» را استخراج می‌کنیم. آنگاه اثربخشی این طرح آموزشی را در قالب نرم‌افزارهای اجتماعی در فضای مجازی، روی دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد اندیشک، مبتنی بر رشد پایبندی به حجاب ایشان می‌آزماییم. یکی از وجوه تمایز این پژوهش با تحقیقات میدانی و مسئله‌محوری که در این خصوص انجام شده، بستر اجرایی طرح است که در فضای مجازی تحقق یافته است. همچنین این تحقیق با محوریت قرار دادن آموزه‌های قرآنی، سعی در ارائه الگویی عملی و کاربردی به مخاطبان در این مسئله مهم دارد.

پروژه‌گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. این کتاب از مهم‌ترین تصنیفات در خصوص عفاف و حجاب و در بردارنده کتابشناسی مهمی از مبحث عفاف و حجاب است. نویسنده ضمن ارائه تاریخچه مسئله «عفاف و حجاب»، به جمع‌آوری و معرفی ۳۳ نسخه از رسائل و کتب فارسی نوشته‌شده در دوران ۶۰ ساله طلایی طرح بحث عفاف و حجاب طی سالهای ۱۲۹۰ تا ۱۳۴۷ پرداخته است.

۱. مبانی نظری

یک) بیان مفاهیم

اثربخشی:^۱ عبارت است از درجه و میزان نیل به اهداف تعیین شده. به بیان دیگر؛ اثربخشی نشان می‌دهد که تا چه میزان از تلاشهای انجام شده نتایج مد نظر حاصل شده است. اثربخشی به معنای انجام کارهای درست، کاربری زیادی در تعریف و اندازه‌گیری بهره‌وری و کارایی دارد. (بطی و کاظمی، ۱۳۷۸: ۹)

در خصوص چگونگی اندازه‌گیری اثربخشی باید گفت که تا حد زیادی تحت تأثیر معیارهای متعدد بوده و معمولاً از طریق پرسشنامه‌های معتبر یا از طریق قضاوت‌های اشخاص بصیر و مطلع اندازه‌گیری می‌شود.

آموزش مجازی:^۲ آموزش مجازی یا آموزش الکترونیکی، یک یادگیری اینترنتی است که در آن، مطالب و محتوای آموزشی و تجربیات مدرس به فراگیران - که این افراد می‌توانند در هر نقطه از جهان باشند - تحت وب ارائه می‌شود (داولی، ۱۳۹۳: ۱۱). برخی از متخصصان (همان)، اصطلاح آموزش مجازی را عام از آموزش از راه دور، نرم‌افزارهای رایانه‌ای، تارنماهای ساده، وبلاگهای شخصی و شبکه‌های اجتماعی تحت وب از جمله: شبکه‌های اجتماعی و پیام‌رسانهای داخلی (سروش، اپنا، گپ و ...) و پیام‌رسانها و شبکه‌های اجتماعی خارجی (واتساپ و تلگرام، ...) دانسته‌اند. منظور از آموزش مجازی در این تحقیق، آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی تحت وب است.

۳. تفسیر تنزیلی:^۳ تفسیر تنزیلی، یکی از سبکهای تفسیر موضوعی قرآن کریم است که در آن تلاش می‌شود به ترتیب طبیعی سوره‌ها دست یافته شود.؛ آنگاه با توجه به هدف متعالی قرآن کریم که هدایت بشر است، کوشش می‌شود با توجه به کشف روابط درونی آیات و هدف نهایی سور و ارتباط و تناسب آنها با هم و مقایسه این تناسب با هدف عالی قرآن کریم، به کشف روشهای تغییر و تحول دینی بشر دست یابد (بهجت پور، ۱۳۹۲: ۱۱۶). این سبک از تفسیر، اصول و مبانی و قواعد و فواید خود را دارد. در این تحقیق از جدول ترتیب طبیعی سوره‌ها، منطبق با کتاب «همراه با وحی» (بهجت پور، ۱۳۹۳: ۷۷) استفاده شده است.

عفاف:^۴ ابتدا ذکر این نکته ضروری می‌نماید که عفاف واژه‌ای عربی است که با فرهنگ اسلامی و دینی وارد زبان فارسی شده است. در لغت، عفاف به فتح عین، از ماده «ع ف ف» و مصدر است. دیگر مصدر این ماده، «عفه» بوده که هم معنی «عفاف» است. راغب در مفردات، عفت را حالت نفسانی دانسته که

1. Effectiveness
2. Electronic Learning
1. Natural Exposition
4. Efaaf

سبیده سمانه صادقی نساج و همکاران ♦ ۲۷۷

مانع تسلط شهوت بر انسان می‌شود و انسان عقیف را کسی می‌داند که با تمرین و تلاش مستمر و پیروزی بر شهوت، به این حالت درونی دست یافته باشد (راغب، ۱۴۱۲: ۵۷۳). ابن منظور در لسان‌العرب می‌نویسد: عفاف به «خودداری از عمل یا سخنی که حلال و نیکو نیست» (ابن منظور، ۱۴۱۰: ۲۵۳: ۹) گفته می‌شود و در معجم‌الوسیط به این تعریف، «خودداری از عمل یا سخنی که زیبا نیست» نیز اضافه می‌شود (مصطفی، ۱۹۸۹: ۲: ۶۱۱). به نظر می‌رسد تعریف راغب در مفردات ارجح باشد؛ زیرا صاحب لسان‌العرب و معجم‌الوسیط از عفاف، «تعریف به اغیار» داشته‌اند و مفهوم «تقوا» را نیز در تعریف وارد کرده‌اند؛ یعنی تعاریف ایشان بر «تقوا» نیز مصداق می‌یابد. به نظر می‌رسد متعلق عفاف در «نفس» و متعلق تقوا در «خارج» است؛ همان‌گونه که مصطفوی صاحب کتاب التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، بر آن تأکید کرده است (مصطفوی، ۱۳۶۸: ۱: ۱۸۰). لذا در تعریف باید به این نکته دقت کرد تا راه را به خطا نپیمود. بنابر این، در تعریف اصطلاحی عفاف باید به شاخصه‌های حالت نفسانی، ارتباط با خویشتن و خاص شهوت خوردن و شهوت جنسی توجه کرد.

و اما در این تحقیق، منظور از «عفاف»، حالت نفسانی از انسان در ارتباط با خود است که در آن قوه شهوانی جنسی، تحت حکومت عقل و ایمان، رام باشد.

حجاب:^۱ در لغت و در اصل به معنای مانعی است که از دسترسی و رسیدن به چیزی ممانعت به عمل می‌آورد (راغب، ۱۴۱۲: ۲۱۹؛ مصطفوی، ۱۳۶۸: ۲: ۱۶۶). این مانع می‌تواند مادی یا معنوی باشد (مصطفوی، ۱۳۶۸: ۲: ۱۶۷). برخی حجاب را معادل پوشش و «ستر» دانسته‌اند (ابن منظور، ۱۴۱۰: ۱: ۲۹۸؛ مصطفوی، ۱۳۶۸: ۲: ۱۶۷). همچنین حجاب به معنای مختلف پوشیدن، پرده، دربان، ابرو و... به کار رفته است (همان) و البته «بیشتر استعمالش به معنی پرده است» (مطهری، ۱۳۷۹: ۷۲) و در هیچ موردی به معنای چگونگی و نوع پوشش استفاده نشده است. (همان)

در عصر اخیر و در اصطلاح، این واژه بیشتر در فقه کاربرد داشته و در منابع فقهی قدیم، موضوع حجاب در باب مستقلی مطرح نشده؛ بلکه ذیل بابهای «الصلاه» و «النکاح» به احکام آن اشاره شده است. فقها در ابواب فقهی‌ای که متعرض این مطلب شده‌اند، کلمه «ستر» را به کار برده‌اند، نه کلمه حجاب را (جعفریان، ۱۳۸۶: ۲: ۴۶۱). اما امروزه حجاب با ستر و پوشش، به ویژه برای زنان، مرادف دانسته شده است.

با تتبع در عبارات فقها معلوم می‌شود که بسیاری از ایشان به قائل تلازم بین حکم حرمت نظر مرد و وجوب ستر زن می‌باشند و از این رو، مختار خود را در این مسئله، ذیل احکام نگاه کردن آورده‌اند (ر.ک: حکیم، ۱۳۹۱: ۵: ۲۴۰). حضرت امام، حد پوشیدگی برای مردان و زنان را ذیل باب نکاح، «ستر عورتین» برای مردان و «ستر تمام بدن به جز وجه و کفین» برای زنان دانسته‌اند (امام خمینی، ۱۳۹۲: ۸: ۵۷۸). به هر روی، از منظر

۲۷۸ ♦ اثربخشی آموزش مجازی طرح محقق ساخته «حبل المتین» ...

فقه اسلام در اینکه پوشانیدن غیر وجه و کفین بر زن واجب است، هیچ گونه تردیدی وجود ندارد. این قسمت جزء ضروریات و مسلمات است؛ نه از نظر قرآن و حدیث و نه از نظر فتاوی، در این باره اختلاف و تشکیکی وجود ندارد.

در این تحقیق، منظور از «حجاب»، منطبق با اصطلاح قرآنی و به مجموعه‌ای از پوشش، رفتار و گفتار ظاهری افراد گفته می‌شود که موجب انگیزختگی شهوت جنسی نشود.

پایبندی به حجاب:^۱ دهخدا «پایبندی» را مترادف تقید و دل بستگی، به چیزی یا کسی دانسته است (دهخدا، ۱۳۷۷، ج ۴: ۴۷۰۵). پایبندی به حجاب، پاسخی طبیعی و فطری به تمایل انسان به پوشش و اجتناب از برهنگی است (مطهری، ۱۳۷۹: ۶۲). منظور ما در این تحقیق از پایبندی به حجاب، میزان تقید به رعایت احکام شرعی در پوشش ظاهر جامعه هدف است.

دو) رابطه میان عفاف و حجاب

گفته شد که منظور از عفاف، حالتی نفسانی از انسان در ارتباط با خود است که در آن قوه شهوانی جنسی، تحت حکومت عقل و ایمان، رام باشد (مطهری، ۱۳۷۹: ۱۵۲). همچنین، حجاب را مطابق با اصطلاح قرآنی، مجموعه‌ای از پوشش، رفتار و گفتار ظاهری افراد دانستیم که موجب انگیزختگی شهوت جنسی نشود.

حجاب میوه و ثمره عفاف است. عفاف، باطن و روح است و حجاب، ظاهر و جسم. عفاف به حوزه درون و ذهن ارتباط دارد و حجاب به حوزه بیرون و عین. عفاف در حوزه ارزشهاست و حجاب در حوزه رفتارها (مختاریان پور و گنجلی، ۱۳۹۰: ۱۵۱-۱۱۷). قائلین به این نظریه معتقدند رابطه لازم و ملزوم بین این دو مفهوم پابرجاست. (دیوسالار و حجازی، ۱۳۹۶؛ رجبی، ۱۳۹۶؛ زینلی پور، ۱۳۹۶)

به نظر می‌رسد درست‌ترین سخنی که بتوان در خصوص رابطه عفاف و حجاب پذیرفت، این است که گرچه عفاف از جنس درون و ذهن، و حجاب از جنس بیرون و رفتار است، اما از آنجا که این دو امر کلی هر کدام دارای مصادیقی اند که خود مراتب و درجاتی دارند، لذا نسبت به هر درجه‌ای که شخص از صفت عفاف برخوردار شده باشد، به آن نسبت، حجاب در بیرون ظهور و بروز می‌نماید. به این معنا که چون عفت و تقوای درونی، امری تشکیکی و ذومراتب است، لذا میوه و نتیجه آن نیز از حیث کمی در حجاب اعم از رفتاری، گفتاری و پوششی، می‌تواند متفاوت باشد. لذا «عفاف و حجاب از نظر وجود و تحقق بیرونی، الزاماً دو امر پیوسته نیستند؛ به این معنا که اگر حجاب بود بتوان باور قطعی پیدا کرد که فرد محجوب - به ویژه در حجاب پوششی - دارای فضیلت عفاف نیز هست؛ یا از نبود حجاب بتوان نبود عفاف را با تمام مراتب آن به طور قطع نتیجه گرفت» (هاشمی، ۱۳۸۶: ۳۶)

سه) بررسی روش آموزشی قرآن کریم در تعلیم مفاهیم «عفاف و حجاب» در سور مکی

قرآن کریم در سوره اعراف، سی و نهمین سوره مکی و تقریباً در بازه انتهایی ثلث قرآن، برای اولین بار به موضوع عفاف و حجاب اشاره کرده است. از اینجا می‌توان به این استنباط رسید که در روش تربیتی قرآن کریم برای نهادینه‌سازی مفاهیم عفاف و حجاب در جامعه، ابتدا به فضا سازی و تلاش برای پراکندن شاخصه‌هایی دیگر نیاز است. همان‌گونه که می‌دانیم، از ویژگی‌های سور مکی، بازخوانی توحید و یادآوری صحه قیامت و معاد، همچنین بیان ویژگی‌های رسالت و نبوت آخرین پیامبر، حضرت محمد مصطفی (ص) است (پورحسین، ۱۳۹۳: ۳۳). بنابر این، قرآن کریم پیش از آنکه در سوره اعراف به مبحث عفاف و حجاب اشاره کند، تلاش خود را معطوف به بازسازی مفاهیم اصول دین در جامعه کرده است؛ همان اعتقادات غیر تقلیدی و بنیادین که اگر به ساحت تفکر و شناخت انسان راه نیابند، انجام فروع دین و حوزه عمل، از جمله «عفاف و حجاب» در آن بی‌معناست و این مطلب بسیار دقیق و درستی است که در اکثر رساله‌های شرعی در مسئله نخست به آن اشاره شده است. (امام خمینی، ۱۳۹۲)

پس از این مرحله، آیات الهی بدون آنکه به وادی تشریح وارد شوند، در قالب داستانهای عبرت آموز به نهادینه‌سازی دستورات عملی، از جمله عفاف و حجاب می‌پردازند. دقت شود که در این مرحله و در جریان شکل‌دهی به نظام عفاف و حجاب در جامعه، بیشتر از داستان قوم لوط (ع) و توجه به عمل مخالف عفت ایشان، عواقب و خطرات عمل شنیع آنها بهره می‌برد. همچنین به هنگام بیان قصص، به فرهنگ‌سازی هر دو مفهوم عفاف و حجاب پرداخته شده است. البته توجه به مفهوم عفاف نمود غالب دارد؛ لذا ضمن بیان داستانهایی که پایه آنها بر عفت‌ورزی استوار است، به آموزش عملی حجاب، به ویژه حجاب رفتار و گفتار، در قالب چگونگی گفتار و رفتار شخصیت‌های اصلی این داستانها پرداخته می‌شود.

آیات الهی در سور مکی به سبب نهادینه‌سازی مفاهیم عفاف و حجاب در جامعه وقت، از روشها و راهبردهایی همچون: بیان غیر مستقیم و داستان‌گویی، تکرار و استمرار، معرفی الگوهای مثبت و منفی، معرفی زمینه‌های تهدید و ارائه راهکار، تشویق عفیفا و انذار بی‌عفتان و... استفاده کرده است. (زاهدی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۰۶-۴۹)

چهار) بررسی روش آموزشی قرآن کریم در تعلیم مفاهیم «عفاف و حجاب» در سور مدنی

مطابق با ترتیب طبیعی، سور مدنی که در آنها به مبحث عفاف و حجاب اشاره شده است، عبارتند از: احزاب، ممتحنه، نساء، الرحمن، نور، تحریم و مانده.

در سور مدنی، به ویژه سوره مبارکه احزاب و نور، به روشنی از احکام حجاب گفتار، رفتار و پوشش صحبت می‌شود. از دقت در آیات تشریح حکم حجاب مشخص می‌شود که حکم پوشش شرعی ابتدا در آیات ۳۲ تا ۳۳ سوره احزاب (نودمین سوره به ترتیب نزول) بر همسران رسول (احزاب: ۳۳-۳۲) تعیین شده و پس

۲۸۰ ♦ اثربخشی آموزش مجازی طرح محقق ساخته «حبل المتین» ...

از آنکه دیگر زنان مسلمان در دل آرزو کردند که چون همسران رسول اکرم (ص) در این خصوص مورد خطاب قرار گیرند، در آیه ۵۹ این سوره مبارکه، حکم حجاب پوششی بر ایشان وضع می شود. در مرحله آخر، در آیات ۳۰ تا ۳۱ سوره نور (صد و سومین سوره به ترتیب نزول)، به حجاب برتر زنان مسلمان که شامل حجاب پوششی همراه با حجاب گفتار و رفتار است، اشاره می شود.

در هندسه این مبحث، ذکر این نکته ضروری است که هنگام تشریح احکام عفاف و حجاب، اینگونه نیست که تنها مخاطب کلام، جنس «زن» بوده باشد؛ بلکه به اقتضای حکمت، در بسیاری از موارد «مردان» نیز در این خصوص مخاطب قرار گرفته اند؛ همانگونه که در سور مکی، داستانها به تنهایی سرگذشت زنان عقیفه را یادآور نمی شوند.

در این مرحله نیز آیات الهی از روشهایی همچون: بیان مستقیم و روشن، تقدم تشریح احکام حجاب بر بیان احکام ناظر به تنبیه اعمال غیر عقیفانه، تشریح گام به گام حکم حجاب، تشریح حکم حجاب ابتدا بر زنان بالاترین مقام حکومتی، تشریح همراه با بیان نتیجه فعل، تشویق و انذار، معرفی زمینه های تهدید، ارائه راهکار و... بهره می برد. (زاهدی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۰۶-۴۹)

بر اساس مباحث سور مکی و مدنی در خصوص مفاهیم عفاف و حجاب، معلوم شد که جامعه وقت مسلمانان در سه مرحله، مراحل تحول خود را خصوص عفاف و حجاب پذیرا شد. نخست به اقتضای شرایط و محیط ابتدایی تبلیغ، صحبت از اصول بنیادین دینی شد و آنگاه با ایجاد بینشی عمیق در خصوص جهان بینی و چرایی عفاف و حجاب، با برخی روشها به فرهنگ سازی این مسئله پرداخته شد. در مرحله سوم نیز به هنگام هجرت رسول اکرم (ص) به مدینه و شرایط و اقتضانات خاص آن مکان و ادامه دعوت، تشریح حکم عفاف و حجاب آغاز می شود. تلاش آیات الهی در دو مرحله نخست به نسبت مرحله سوم و تشریح احکام در این خصوص، تلاشی بس وسیع و مضاعف است.

پنج) طرح محقق ساخته «حبل المتین»

بر اساس هندسه و روشهای استخراج شده در طرح مباحث عفاف و حجاب توسط آیات الهی مطابق با ترتیب طبیعی، طرح «حبل المتین» را در فضای مجازی پایه گذاری کردیم. نام طرح برگرفته از کلام شریف امام علی (ع) است که فرمودند: «وَعَلَيْكُمْ بِكِتَابِ اللَّهِ فَإِنَّهُ الْحَبْلُ الْمَتِينُ». پروتکل آموزشی طرح حبل المتین به صورت مختصر (ر.ک: صادقی نسا، ۱۳۹۹: ۱۱۱-۷۹) در جداول ۱ و ۲ آمده است.

جدول ۱: خلاصه طرح درس آموزش مجازی مفاهیم عفاف و حجاب با تأکید بر تفسیر تزیلی، با عنوان «حبل المتین»

مراحل	شماره روز از بازه ۳۰ روزه طرح	راهرهای قابل استفاده
اول: پیش‌دهی و شناخت	روز اول تا هشتم (در صورتی که شناخت مخاطبان از اصول دین عمیق نباشد، بسته به نیاز مخاطب، شمار روزها تا ۱۵ روز افزایش یابد و از تفسیر آیات مرتبط استفاده شود)	- داستان‌گویی و اشاره غیر مستقیم - تکرار و استمرار
دوم: فرهنگ‌سازی	روز نهم تا بیست و سوم	- داستان‌گویی و اشاره غیر مستقیم - معرفی الگوهای مثبت و منفی - تشویق عقیقان و انداز بی‌عفتان - معرفی تهدیدها و ارائه راهکار - تکرار و استمرار
سوم : تشریح	اول: بر زنان پیامبر اکرم(ص)	- بیان مستقیم و روشن - تقدم تشریح احکام حجاب بر بیان احکام ناظر به تنبیه اعمال غیر عقیقانه
	دوم: بر عموم زنان مسلمان	- تشریح گام به گام حکم حجاب - تشریح حکم ابتدا بر بالاترین زنان مقام حکومتی
	سوم: حجاب برتر و کامل بر عموم زنان	- تشریح همراه با بیان نتیجه فعل، تشویق و انداز - معرفی تهدیدها و ارائه راهکار
احکام عفاف	روز ۱۲۹ تا ۱۳۰م	- بیان مستقیم و روشن - تقدم تشریح احکام حجاب بر بیان احکام ناظر به تنبیه اعمال غیر عقیقانه - تشریح همراه با بیان نتیجه فعل، تشویق و انداز - معرفی تهدیدها و ارائه راهکار

۲۸۲ ♦ اثربخشی آموزش مجازی طرح محقق ساخته «حبل المتین» ...

جدول ۲: خلاصه پروتکل آموزشی طرح «حبل المتین» شامل اهداف، آیات مرتبط، زمان تقریبی مطالعه و سؤالات مسابقه پیشنهادی

عنوان	اهداف آموزشی	آیات مرتبط	زمان تقریبی مطالعه و تدبیر	سؤالات مسابقه
روز اول	آشنایی با نام طرح و تعریف لغوی و اصطلاحی عفاف و حجاب	-	۱۰ دقیقه	معنای اصطلاحی عفاف و حجاب را بیان کنید.
روز دوم	بیان ارتباط تنگاتنگ جهان بینی افراد با احکام عملی اسلام؛ از جمله احکام عفاف و حجاب	-	۲۵ دقیقه	چه ارتباطی میان جهان بینی افراد با نگرش ایشان به عفاف و حجاب وجود دارد؟
روز سوم		-		نگاه قرآن کریم نسبت به مسئله مورد طرح چیست؟
روز چهارم	پیشینه بحث عفاف و حجاب	-	۱۰ دقیقه	آیا مذهب، خواستگاه عفاف و حجاب است؟
روز پنجم	اهمیت بحث عفاف و حجاب	-	۵ دقیقه	مبحث عفاف و حجاب چه اهمیتی دارد؟
روز ششم	دلایل و چرایی بحث عفاف و حجاب	-	۱۰ دقیقه	آیا می توان برای مسئله عفاف و حجاب، دلیل تامه ای را ذکر کرد؟
روز هفتم	بیان داستان آدم و حوا(ع) به همراه پیام های آیات مرتبط	آیه ۲۲ سوره اعراف آیه ۲۶ سوره اعراف	۲۰ دقیقه	آیا مطابق این داستان می توان دلیل فطری بودن پوشش را توجیه کرد؟
روز هشتم		آیات ۱۱۷ تا ۱۲۱ طه		مطابق با این بحث پوشش منجر به زیبایی می شود یا زشتی؟ چرا
روز نهم	داستان قوم لوط	آیات ۸۰ تا ۱۸۴ اعراف آیه ۴۰ فرقان	۳۰ دقیقه	چه صفت های درونی از قوم لوط منجر به رفتار غیر عفافانه ایشان شد؟
روز دهم		آیات ۱۶۰ تا ۱۷۵ شعرا		به چه علت قوم لوط به عذابهای سه گانه دچار شدند؟
روز ۱۱م		آیات ۵۴ تا ۵۸ نمل آیات ۷۷ تا ۸۳ هود آیات ۵۱ تا ۷۶ حجر آیات ۱۳۳ تا ۱۳۷ صافات آیات ۷۴ تا ۷۵ انبیا آیات ۲۸ تا ۳۵ عنکبوت		الگوهای زن و مرد عفاف و حجاب در داستان حضرت لوط(ع) کدام اند؟

سبیده سمانه صادقی نساج و همکاران ♦ ۲۸۳

روز ۱۱۲ م	پیامهای داستان قوم لوط(ع)	از کتاب تفسیر نور آقای قرائتی	۱۵ دقیقه	مطابق کدام عبارت قرآنی، حرمت همجنس‌بازی تنها مختص اسلام نیست؟
روز ۱۱۳ م				مطابق کدام عبارت قرآنی، تفکر آزادی برای گناه محکوم است؟
روز ۱۱۴ م	داستان حضرت زکریا و حضرت مریم(س)	آیات ۲ تا ۱۵ و ۱۷ تا ۳۴ مریم	۲۰ دقیقه	زمینه‌های منجر به بروز عمل منافی عفت در این داستان کدام است؟
روز ۱۱۵ م		آیه ۵۹ مریم آیات ۷۴ تا ۷۵ انبیا		آیا می‌بایست در جامعه فضای سؤال‌کننده از عمل بی‌عفتان وجود داشته باشد؟ چرا؟
روز ۱۱۶ م	پیام‌های داستان حضرت زکریا و حضرت مریم(س)	از کتاب تفسیر نور آقای قرائتی	۱۰ دقیقه	مطابق کدام عبارت قرآنی، نباید سرزده به حریم افراد وارد شد؟
روز ۱۱۷ م	داستان مواجهه دختران شعیب نبی(ع) با حضرت موسی(ع)	آیات ۲۲ تا ۲۸ سوره قصص	۱۰ دقیقه	از الگوهای رفتاری این داستان، چه نتایج می‌توان گرفت؟
روز ۱۱۸ م	پیام‌های داستان مواجهه دختران شعیب نبی(ع) با حضرت موسی(ع)	از کتاب تفسیر نور آقای قرائتی	۱۰ دقیقه	مطابق کدام عبارت قرآنی، فعالیت اجتماعی زنان مورد تأیید است؟
روز ۱۱۹ م	داستان حضرت یوسف(ع) و مواجهه با زلیخا	آیات ۲۳ تا ۳۵ و ۵۰ تا ۵۳ سوره یوسف	۱۵ دقیقه	از الگوهای رفتاری این داستان، چه نتایج می‌توان گرفت؟
روز ۱۲۰ م	پیام‌های داستان حضرت یوسف(ع) و مواجهه با زلیخا	از کتاب تفسیر نور آقای قرائتی	۱۰ دقیقه	مطابق کدام عبارت قرآنی، غیر عقیقان ظالمند؟
روز ۱۲۱ م	اشاره مختصر به تشویق و تنبیه عقیقان و ناپاکان، و بیان آیات مشوق عفت‌ورزان به همراه پیامهای مرتبط	آیه ۴۸ صافات آیه ۱۳۲ اسرا	۱۰ دقیقه	چگونه عفت‌ورزی همسران بهشتی، ما را به نتیجه تشویق عقیقان دنیوی می‌رساند؟
روز ۱۲۲ م	حکم شرعی مرتبط با عفاف در حوزه مصادیق مجاز کامجویی جنسی	آیات ۵ تا ۷ مؤمنون آیات ۲۹ تا ۳۱ معارج آیات ۳ و ۲۳ نسا	۱۰ دقیقه	در کدام آیه از قرآن کریم به مصادیق مجاز کامجویی جنسی اشاره شده است؟

۲۸۴ ♦ اثربخشی آموزش مجازی طرح محقق ساخته «حبل المتین» ...

روز ۱۲۳م	بررسی شبهه رابطه عفاف و تعدد زوجات در قرآن کریم	-	۱۰ دقیقه	برداشت صحیح از حکم تعدد زوجات در اسلام کدام است؟
روز ۱۲۴م	بیان ارتباط تنگاتنگ احکام عفاف با احکام حجاب در قرآن کریم و بررسی مرحله نخست تشریح حکم حجاب	آیات ۲۳ تا ۳۳ سوره احزاب	۱۰ دقیقه	مرحله نخست تشریح حکم حجاب در قرآن کدام است؟
روز ۱۲۵م	بیان مرحله دوم تشریح حکم حجاب	آیات ۵۳ و ۵۹ سوره احزاب	۱۰ دقیقه	مرحله دوم تشریح حکم حجاب در قرآن کدام است؟
روز ۱۲۶م	پاسخ به یک شبهه در حوزه تعدد از دواج همزمان زنان و بیان احکام شرعی مجازات غیر عفیفا و فلسفه آن	آیات ۱۵ تا ۱۶ نسا آیات ۲ تا ۲۶ نور	۱۰ دقیقه	مجازات غیر عفیفا و شرایط اثبات جرم ایشان از دیدگاه قرآن کدام است؟
روز ۱۲۷م	بیان مرحله سوم تشریح حکم حجاب	آیه ۳۱ سوره نور	۱۵ دقیقه	مرحله سوم تشریح حکم حجاب در قرآن کدام است؟
روز ۱۲۸م	پیام های مرتبط با حوزه تشریح حکم حجاب	از کتاب تفسیر نور آقای قرائتی	۱۰ دقیقه	مطابق کدام عبارت قرآنی، بدحجابی های گذشته قابل عفو است؟
روز ۱۲۹م	بررسی شبهه تعلق حجاب و سخت گیری فقط نسبت به جنس زن	-	۱۰ دقیقه	آیا در تعالیم قرآنی سخت گیری در خصوص حجاب تنها متعلق به زنان است؟
روز ۱۳۰م	ارائه نمونه راهکارهای قرآنی به منظور هدایت اجتماع و خانواده برای حفظ عفاف و حجاب	آیات ۳۲ تا ۳۳ و ۵۸ تا ۵۹ نور آیات ۱۰ تا ۱۲ تحریم آیه ۵ مانده	۱۰ دقیقه	قرآن کریم برای حفظ عفت در جامعه و خانواده، چه راهکاری ارائه می دهد؟

ج) روش شناسی

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر نحوه گردآوری اطلاعات، نیمه آزمایشی از نوع پیش آزمون- پس آزمون با گروه کنترل است. جامعه آماری این مطالعه، ۶۰۰ نفر از دانشجویان دختر در حال تحصیل نیمسال اول ۹۹-۹۸ دانشگاه آزاد اسلامی واحد اندیمشک بودند. ۳۰ نفر از ایشان به صورت

سبیده سمانه صادقی نساچ و همکاران ♦ ۲۸۵

نمونه‌گیری تصادفی، انتخاب و مجدداً این تعداد به صورت تصادفی ساده به دو گروه ۱۵ نفره گواه و آزمایش تقسیم شدند. نمونه، متشکل از رشته‌های تحصیلی مختلف، از جمله: حسابداری، روان‌شناسی، حقوق، گرافیک و کامپیوتر در دو مقطع کاردانی و کارشناسی بود و اکثر ایشان (حدود ۹۰ درصد) در گروه سنی ۱۸ تا ۲۸ سال قرار داشتند. همچنین اکثر افراد نمونه، مجرد و دارای تحصیلات کارشناسی می‌باشند. در نمونه آماری، ریزش دانشجویان مد نظر قرار داده شد. سپس از گروه گواه و آزمایش خواسته شد تا پرسشنامه «مقیاس اسلامی پایبندی به حجاب» را پاسخ دهند (زارعی و همکاران، ۱۳۹۵). در مرحله بعد، پس از تماس با دانشجویان گروه آزمایش، محتوای طرح حبل‌المتین به وسیله نوشتار و متن، مطابق با طرح آموزشی (جدول ۱)، در نرم‌افزار سروش به گروه آزمایش تعلیم داده شد.

تلاش برای خلق زیبایی‌های بصری در ارائه مطالب در راستای تشویق دانشجویان به مطالعه، همواره در طول اجرای طرح مد نظر بوده است. علت انتخاب ابزار انتقال محتوای آموزشی به صورت «نوشتار و متن» در نرم‌افزار سروش، از آن روست که تأثیرگذاری کیفیت سایر ابزارهای آموزشی از جمله صوت، کلیپ، انیمیشن و... را به عنوان «متغیرهای فرعی» به حداقل رسانیم تا در معناداری نتایج دخیل نباشند. به علت ماهیت تحقیق پیش رو، چنانچه رابطه حداقلی میان متغیرهای «آموزش مجازی آموزه‌های قرآنی» (حداقل آموزش به وسیله ابزار نوشتار و متن) و «پایبندی به حجاب» به اثبات رسد، مراد تحقیق حاصل می‌شود.

پس از اتمام آموزش مجازی طرح حبل‌المتین به گروه آزمایش، مجدداً هر دو گروه گواه و آزمایش، به پرسشنامه پاسخ دادند. در نهایت، داده‌ها با روشهای آماری توصیفی و تحلیل استنباطی کوواریانس، تجزیه و تحلیل شدند و اثربخشی میان متغیرها تحقیق شد.

ابزار اندازه‌گیری پژوهش حاضر، پرسشنامه «مقیاس اسلامی پایبندی به حجاب» است. این پرسشنامه هشت گویه‌ای دارای مقیاس لیکرت پنج درجه‌ای، شامل «بسیار مخالفم، مخالفم، نظری ندارم، موافقم و بسیار موافقم» است که به ترتیب، نمرات ۱، ۲، ۳، ۴، ۵ را به خود اختصاص می‌دهند. همچنین با دو عامل «نگرش به حجاب» و «التزام عملی به حجاب»، از همسانی درونی مطلوبی برخوردار است. اعتبار این پرسشنامه از طریق دو نیمه کردن، با روش اسپیرمن‌براون و گاتمن، ۰/۷۸۱ و ۰/۷۸۰ است؛ همچنین ضریب آلفای کرونباخ برای این پرسشنامه، ۰/۸۱۲ محاسبه شده است. روایی پرسشنامه نیز از منظر کارشناسان، ۰/۰۹ می‌باشد. (زارعی و همکاران، ۱۳۹۵)

در پژوهش حاضر برای تعیین پایایی پرسشنامه، از روش آلفای کرونباخ و تصدیف استفاده شد؛ به این ترتیب که ابتدا پرسشنامه‌ها بین ۳۰ نفر از افراد جامعه، توزیع و ضریب آلفای کرونباخ، ۰/۷۵۳ محاسبه شد و چون از مقدار ۰/۷ بیشتر است، لذا می‌توان ادامه تحقیق را برای جامعه پژوهش، مطلوب دانست. (جدول ۲)

۲۸۶ ♦ اثربخشی آموزش مجازی طرح محقق ساخته «حبل المتین» ...

جدول ۲: ضرایب پایایی پرسشنامه

ضرایب پایایی		شاخص آماری
تصنیف	آلفای کرونباخ	
۰/۷۶۲	۰/۷۵۳	پایبندی به حجاب

۵) یافته‌ها

در این تحقیق به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها، از نرم‌افزار اسپس.اس.اس نسخه ۲۲ استفاده شده و برای کلیه فرضیه‌ها سطح معناداری $\alpha=0/05$ در نظر گرفته شده است. در ادامه یافته‌های توصیفی مربوط به متغیرهای پایبندی به حجاب و سپس یافته‌های استنباطی مربوط به فرضیه‌های پژوهش بررسی می‌شوند.

۱. مقایسه شاخصهای آمار توصیفی مرتبط با نمره‌های کل گروه کنترل و آزمایش

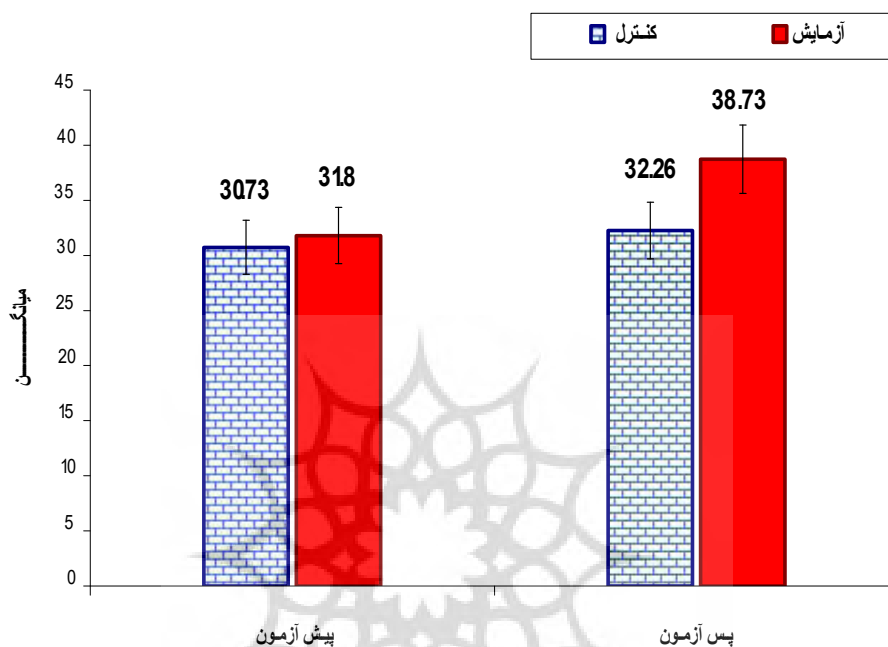
شاخصهای مرکزی و پراکندگی کل نمرات دو متغیر وابسته جزئی «نگرش به حجاب» و «التزام عملی به حجاب» و متغیر وابسته کلی «پایبندی به حجاب»، به تفکیک در مراحل پیش‌آزمون و پس‌آزمون بررسی می‌شود. (جدول ۳)

جدول ۳: میانگین و انحراف معیار پایبندی به حجاب (و مؤلفه‌های آن) در گروههای آزمایش و کنترل، به تفکیک در مراحل پیش‌آزمون و پس‌آزمون

متغیرها	شاخصهای آمار توصیفی	گروه کنترل		گروه آزمایش	
		میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار
پایبندی به حجاب	پیش‌آزمون	۳۰/۷۳	۳/۶۱	۳۱/۸	۲/۸۸
	پس‌آزمون	۳۲/۲۶	۳/۴۹	۳۸/۷۳	۵/۱
نگرش به حجاب	پیش‌آزمون	۱۹/۵۳	۲/۳۲	۲۰/۷۳	۲/۱۲
	پس‌آزمون	۲۰/۳۳	۲/۰۲	۲۴/۶	۲/۷۷
التزام عملی به حجاب	پیش‌آزمون	۱۱/۲	۲	۱۱/۰۶	۱/۴۸
	پس‌آزمون	۱۱/۹۳	۲/۱۵	۱۴/۰۶	۲/۷۸

چنانچه نتایج نشان می‌دهد، در میانگین نمرات پایبندی به حجاب برای پیش‌آزمون گروه کنترل (۳۰/۷۳) و پیش‌آزمون گروه آزمایش (۳۱/۸۰) تفاوت چندانی مشاهده نمی‌شود. اما در میانگین نمرات پس‌آزمون گروه کنترل (۳۲/۲۶) و پس‌آزمون گروه آزمایش (۳۸/۷۳) تفاوت آشکاری مشاهده می‌شود که این تفاوت به نفع گروه‌آزمایش در افزایش نمره پایبندی به حجاب است. همچنین نمره کل میانگین مؤلفه‌های «نگرش به حجاب» و «التزام عملی به حجاب»، به نفع گروه آزمایش است.

در نمودار ۱، وضعیت میانگین نمرات کل پابندی به حجاب، در دو گروه گواه و آزمایش نمایش داده شده است.

نمودار ۱: مقایسه میانگین نمرات کل پابندی به حجاب در دو گروه کنترل و آزمایش

۲. آزمون فرضیه‌های مرتبط با اثربخشی آموزش مجازی طرح «حبل‌المتین» بر رشد پابندی به حجاب دانشجویان دختر

برای تعیین اثربخشی آموزش مجازی آموزه‌های قرآنی عفاف و حجاب بر رشد پابندی به حجاب دانشجویان دختر، فرضیه‌های ذیل بررسی شدند:

فرضیه فرعی اول: آموزش مجازی آموزه‌های قرآنی عفاف باعث بهبود نگرش به حجاب دانشجویان می‌شود.

فرضیه فرعی دوم: آموزش مجازی آموزه‌های قرآنی عفاف باعث بهبود التزام عملی به حجاب دانشجویان می‌شود.

فرضیه اصلی پژوهش: آموزش مجازی آموزه‌های قرآنی عفاف و حجاب باعث افزایش پابندی به حجاب در دانشجویان می‌شود.

۲۸۸ ♦ اثربخشی آموزش مجازی طرح محقق ساخته «حبل المتین» ...

به منظور آزمون فرضیه‌ها و تعیین معناداری تفاوت بین نمره‌های آزمایش و کنترل، از روش تجزیه و تحلیل کواریانس چندمتغیره استفاده شد. برای اطمینان از اینکه داده‌های این پژوهش مفروضه‌های زیربنایی تحلیل کواریانس را برآورده می‌کنند، چهار مفروضه خطی بودن^۱، هم خطی چندگانه^۲، همگنی واریانسها^۳ و همگنی شیبهای رگرسیون^۴ بررسی و نتیجه مطلوب حاصل شد. لذا داده‌های پژوهش قابلیت استفاده از روش تجزیه و تحلیل کواریانس چندمتغیره را دارا می‌باشند.

جدول ۴، نتایج حاصل از تحلیل کواریانس چندمتغیری روی میانگین نمره‌های پس آزمون نگرش و التزام عملی به حجاب آزمودنی‌های گروههای آزمایش و کنترل را در فرضیه‌های فرعی اول و دوم نشان می‌دهد.

جدول ۴: نتایج حاصل از تحلیل کواریانس چندمتغیری روی میانگین نمره‌های پس آزمون نگرش و التزام عملی به حجاب آزمودنی‌های گروههای آزمایش و کنترل

نام آزمون	مقدار	اف	df فرضیه	df خطا	سطح معناداری	اندازه اثر	توان آماری
اثر پیلایی	۰/۴۶۵	۱۰/۸۷	۲	۲۵	۰/۰۰۱	۰/۴۶	۰/۹۸
لامبدای ویلکز	۰/۵۳۵	۱۰/۸۷	۲	۲۵	۰/۰۰۱	۰/۴۶	۰/۹۸
اثر هیلینگ	۰/۸۷	۱۰/۸۷	۲	۲۵	۰/۰۰۱	۰/۴۶	۰/۹۸
بزرگ‌ترین ریشه روی	۰/۸۷	۱۰/۸۷	۲	۲۵	۰/۰۰۱	۰/۴۶	۰/۹۸

مندرجات جدول ۴ نشان می‌دهد که بین گروه آزمایش و کنترل از لحاظ متغیرهای وابسته، در سطح $P \leq 0/05$ تفاوت معناداری وجود دارد و می‌توان گفت که حداقل در یکی از متغیرهای وابسته (نگرش به حجاب و التزام عملی به حجاب) بین دو گروه، تفاوت معنادار وجود دارد. برای پی بردن به این تفاوت، دو تحلیل کواریانس در متن مانکوا انجام شد. با توجه به اندازه اثر محاسبه شده، ۴۶ درصد از کل واریانسهای گروه آزمایش و کنترل، ناشی از اثر متغیر مستقل است. همچنین توان آماری آزمون برابر با ۰/۹۸ است؛ بدین معنی که آزمون توانسته با توان ۹۸ درصد فرض صفر را رد کند.

1. Linearity.
2. Multicollinearity
3. Homogeneity
4. Homogeneity of Regression

سبیده سمانه صادقی نساج و همکاران ♦ ۲۸۹

جدول ۵، نتایج حاصل از تحلیل کوواریانس در متن مانکوا را روی میانگین نمره‌های پس‌آزمون نگرش و التزام عملی به حجاب گروه‌های آزمایش و کنترل در آزمون فرضیه‌های فرعی اول و دوم نشان می‌دهد.

جدول ۵: نتایج حاصل از تحلیل کوواریانس در متن مانکوا روی میانگین نمره‌های پس‌آزمون نگرش و التزام عملی به حجاب گروه‌های آزمایش و کنترل

متغیر وابسته	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	اف	سطح معناداری	اندازه اثر	توان آماری
نگرش به حجاب	۹۵/۴۹	۱	۹۵/۴۹	۲۱/۸۹	۰/۰۰۱	۰/۴۵	۰/۹۹
التزام عملی به حجاب	۴۹/۴۶	۱	۴۹/۴۶	۲۰/۳۸	۰/۰۰۱	۰/۴۳	۰/۹۹

با توجه به مندرجات جدول ۵، مقدار اف. برای متغیر نگرش به حجاب، ۲۱/۸۹ به دست آمد که در سطح $P=۰/۰۵$ معنادار است. بنابر این، فرضیه فرعی اول تأیید شد و می‌توان گفت آموزش مجازی آموزه‌های قرآنی عفاف باعث بهبود نگرش به حجاب در گروه آزمایش در مقایسه با گروه کنترل شده است. همچنین بر اساس مندرجات جدول ۵، مقدار اف. برای متغیر التزام عملی به حجاب، ۲۰/۳۸ به دست آمد که در سطح $P=۰/۰۵$ معنادار است. بنابر این، فرضیه فرعی دوم نیز تأیید شد و می‌توان گفت آموزش مجازی آموزه‌های قرآنی عفاف باعث بهبود التزام عملی به حجاب در گروه آزمایش در مقایسه با گروه کنترل شده است.

جدول ۶، نتایج حاصل از تحلیل کوواریانس در متن مانکوا را روی میانگین نمره‌های پس‌آزمون پایبندی به حجاب گروه‌های آزمایش و کنترل در فرضیه اصلی نشان می‌دهد.

جدول ۶: نتایج حاصل از تحلیل کوواریانس در متن مانکوا روی میانگین نمره‌های پس‌آزمون پایبندی به حجاب گروه‌های آزمایش و کنترل

متغیر وابسته	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	اف	سطح معناداری	اندازه اثر	توان آماری
پایبندی به حجاب	۲۳۷/۴۷	۱	۲۳۷/۴۷	۱۶/۷	۰/۰۰۲	۰/۳۸	۰/۹۷

با توجه به مندرجات جدول ۶، مقدار اف. برای متغیر پایبندی به حجاب، ۱۶/۷ به دست آمد که در سطح $P=۰/۰۵$ معنادار است. بنابر این، فرضیه اصلی پژوهش تأیید شد و می‌توان گفت آموزش مجازی آموزه‌های قرآنی عفاف و حجاب با اندازه اثر $۰/۳۸(۳۸\%)$ باعث افزایش پایبندی به حجاب در گروه آزمایش در مقایسه با گروه کنترل شده است.

هـ) بحث و نتیجه گیری

فراگیر شدن و در دسترس بودن نرم افزارهای اجتماعی با امکانات ویژه نوشتاری، کلامی و تصویری، فضای مناسب را برای رخنه فرهنگ بیگانه و استفاده ناصحیح- به معنای استفاده مغایر با فرهنگ بومی و اسلامی- به ویژه در میان نسل جوان و آینده ساز کشور ایجاد کرده است. در کنار این رخنه و نفوذ فرهنگی، نگاه ابزارگرایانه به جنس زن در فرهنگ منحن غربی، ضرورت پرداختن به طرحهایی بدیع و کارآمد را برای ارتقای فرهنگ عفاف و حجاب زنان جامعه اسلامی، دوچندان می نماید.

در این پژوهش با بررسی مراحل و راهبردهای آموزش مسئله عفاف و حجاب از دل آیات و حیات، که خود داعیه دار نخست مبارزه با فرهنگ بیگانه و ارائه دهنده فرهنگ اسلامی در حیات مادی و معنوی بشرند، طرح محقق ساخته آموزش مجازی «حبل المتین» را استخراج کردیم. آنگاه اثربخشی این آموزش مجازی را بر رشد پایبندی به حجاب دانشجویان دختر آزمودیم. داده های حاصل از مقایسه بین گروهها در پس آزمون که با روش تحلیل کواریانس چندمتغیره مانکوا حاصل شد، نشان می دهد آموزش مجازی به ترتیب در سه مرحله توجه به شناخت اصول دین، فرهنگ سازی به صورت غیر مستقیم در قالب داستانهای حقیقی و تشریح روشن احکام عفاف و حجاب، به میزان ۳۸ درصد، پایبندی به حجاب دانشجویان گروه آزمایش را رشد داده است. همچنین راهبردهای قرآنی بیان غیر مستقیم، تأکید و تمرکز بر عفت ورزی در آموزشها، بیان تشویق عقیقان و مجازات ناپاکان، معرفی زمینه های تهدید، ارائه راهکار، بیان احکام عفاف پیش از احکام حجاب، تشریح روشن و گام به گام حکم حجاب، تشریح حکم حجاب ابتدا بر زنان بالاترین مقام حکومتی، تشریح همراه با بیان نتیجه فعل و... در رشد متغیرهای وابسته پژوهش و در نهایت، رشد پایبندی به حجاب دانشجویان، مؤثر بوده است.

نتایج این مطالعه نشان داد طرح «حبل المتین» نمونه موفق در ارائه فرهنگ صحیح استفاده از رسانه های ارتباط جمعی است و چنانچه برای سیستم آموزشی شاخصه هایی چون: کاهش هزینه های مصرفی و افزایش کمی آموزش گیرندگان اهمیت یابد، این طرح و طرحهای مشابه می توانند در مقایسه با روشهای آموزش سنتی، موفق تر عمل کنند.

پیشنهادات

- با نگاه آموزشی مشابه پژوهش حاضر، آیات الهی در زمینه اصول دین نیز تحقیق شود و در صورت اثربخشی؛ به همراه نتایج طرح آموزش مجازی «حبل المتین» برای ارتقای فرهنگ عفاف و حجاب جامعه، در نرم افزارهای اجتماعی بازنشر داده شوند.

- در تکمیل طرح حاضر، تحقیق این موضوع در احادیث و سنت توصیه می شود.

سبیده سمانه صادقی نساج و همکاران ♦ ۲۹۱

- اساتید محترم حوزه و دانشگاه با نگاه تخصصی در مقولهٔ سنجش اعتقادات مذهبی، به تدوین پرسشنامه‌های معتبر که جامع و مانع مفاهیم «عفاف و حجاب» باشند، همت ورزند.
- برای تأثیرگذاری بیشتر این طرح، می‌توان محتوای آن را به صورت انیمیشن، پادکست و... در شبکه‌های اجتماعی باز نشر داد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- قرآن کریم.
- ابطحی، سید حسین و بابک کاظمی (۱۳۷۸). **بهره‌وری**. تهران: مؤسسهٔ مطالعات و پژوهشهای بازرگانی.
- ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۰ ق). **لسان العرب**. بیروت: دار صادر.
- امام خمینی، روح‌الله (۱۳۹۲). **استفتانات امام خمینی**. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- امام خمینی، روح‌الله (۱۳۹۲). **رساله توضیح المسائل**. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).

۲۹۲ ♦ اثربخشی آموزش مجازی طرح محقق ساخته «حبل المتین» ...

- بهجت پور، عبدالکریم (۱۳۹۲). تفسیر تنزیلی: مبانی، اصول، قواعد و فواید. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- بهجت پور، عبدالکریم (۱۳۹۳). همراه با وحی. قم: تمهید.
- پورحسین، محمد کاظم (۱۳۹۳). شناخت سوره های مکی و مدنی قرآن. شیراز: طلوع شرق.
- جعفریان، رسول (۱۳۸۶). رسائل حجایه. قم: دلیل ما.
- حکیم، سید محسن (۱۳۹۱ ق). العروه الوثقی. قم: دارالتفسیر.
- داوولی، لیزا (۱۳۹۳). ابزارهایی برای موفقیت در تدریس آنلاین. ترجمه مصطفی قادری و دیگران. تهران: سمت.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۷). لغتنامه. تهران: روزنه.
- دیوسالار، معصومه و سیده مریم حجازی (۱۳۹۶). «پرسی رابطه بین عفاف و حجاب». همایش نگرش علمی و کاربردی به عفاف و حجاب. تهران: دانشگاه الزهرا.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲ ق). المفردات فی الغریب القرآن. بیروت: دارالاشامیه.
- رجیبی، حدیث (۱۳۹۶). «پرسی نسبت منطقی بین عفاف و حجاب». همایش نگرش علمی و کاربردی به عفاف و حجاب. تهران: دانشگاه الزهرا.
- زارعی توپخانه، محمد و همکاران (۱۳۹۵). «ساخت و اعتباریابی مقیاس پایبندی به حجاب». اسلام و پژوهشهای روان شناختی، دوره دوم، ش ۳.
- زاهدی، عبدالرضا؛ ایوب امرایی و مریم نظریگی (۱۳۸۹). «روش قرآن کریم در نهادینه سازی حجاب و عفاف». مطالعات راهبردی زنان، ش ۴۹.
- زینلی پور، فاطمه (۱۳۹۶). «رابطه حجاب و عفاف». همایش نگرش علمی و کاربردی به عفاف و حجاب. تهران: دانشگاه الزهرا.
- صادقی نساچ، سیده سمانه (۱۳۹۹). اثربخشی آموزش مجازی آموزه های قرآنی عفاف و حجاب بر رشد پایبندی به حجاب دانشجویان دختر. پایان نامه کارشناسی ارشد. دزفول: دانشگاه اصول دین.
- مختاریان پور، مجید و اسدالله گنجعلی (۱۳۹۰). «نهادی سازی عفاف و حجاب در جامعه؛ رویکردی فرایندی». تحقیقات فرهنگی، دوره چهارم، ش ۲.
- مصطفوی، حسن (۱۳۶۸). التحقیق فی کلمات القرآن الکریم. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- مصطفی، ابراهیم و همکاران (۱۹۸۹ م). معجم الوسیط. استانبول: دارالدعوه.
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۹). تعلیم و تربیت در اسلام. تهران: صدرا.

- مطهری، مرتضی (۱۳۷۹). **مسئله حجاب**. تهران: صدرا.
- هاشمی، سید حسین (۱۳۸۶). «**رابطه عفاف و حجاب**». پژوهشهای قرآنی، دوره سیزدهم، ش ۵۱-۵۲.
- **The Holy Quran**
- Abtahi, Seyed Hossein & Babak Kazemi (1999). **Efficiency**. Tehran: Institute of Business Studies and Research.
- Behjatpour, Abdul Karim (2014). **Along with revelation**. Qom: Prepared.
- Behjatpour, Abdul Karim (2013). **descendant Interpretation: Principles, Principles, Rules and Benefits**. Tehran: Institute of Islamic Culture and Thought.
- Dawley, Lisa (2014). **Tools for success in online teaching**. Translated by Mostafa Ghaderi et al. Tehran: Organization for the Study and Compilation of University Humanities Books. Tehran: samt.
- Dehkhoda, Ali Akbar (1998). **Dictionary**. Tehran: Rozaneh.
- Divasalar, Masoumeh & Seyedeh Maryam Hejazi (2017). “**Investigating the relationship between chastity and hijab**”. *Conference on scientific and practical attitudes towards chastity and hijab*. Tehran, Al-Zahra University.
- Hakim, Seyed Mohsen (1391 AH). **The original trust**. Qom: Dar al-Tafsir.
- Hashemi, Seyed Hossein (2007). “**The relationship between chastity and hijab**”. *Quranic Research*, Vol. 13, No. 51-52.
- Ibn Manzoor, Muhammad ibn Makram (1410 AH). **Arabic language**. Beirut: Dar Sader.
- Imam Khomeini, Ruhollah (2013). **Essay on explaining issues**. Tehran: Imam Khomeini Publishing House.
- Imam Khomeini, Ruhollah (2013). **Referendums of Imam Khomeini**. Tehran: Imam Khomeini Publishing House.
- Jafarian, Raşool (2007). **Hijab Letters**. Qom: Dalile m Pub.
- Mokhtarianpour, Majid & Assadollah Ganjali (2011). “**Institutionalization of chastity and hijab in society; A process approach**”. *Cultural Research Quarterly*, Vol. 4, No. 2.
- Motahari, Morteza (2000). **Education in Islam**. Tehran: Sadra.
- Motahari, Morteza (2000). **The issue of hijab**. Tehran: Sadra.
- Mustafa, Ibrahim & others (1989). **Al-Wasit Dictionary**. Istanbul: Dar al-Dawa.
- Mustafavi, Hassan (1989). **Research in the words of the Holy Quran**. Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance.
- Pourhossein, Mohammad Kazem (2014). **Knowledge of Meccan and civil chapters of the Quran**. Shiraz: East Dawn.

- Ragheb Isfahani, Hussein bin Muhammad (1412 AH). *al mofradat fi algharib al ghoran*. Beirut: Dara al-Shamiya.
- Rajabi, Hadith (2007). “Examining the logical relationship between chastity and hijab”. *Conference on Scientific and Practical Attitudes to Chastity and Hijab*. Tehran: Al-Zahra University.
- Sadeghi Nesaj, Seyedeh Samaneh (2020). **The effectiveness of virtual education of Quranic teachings of chastity and hijab on the growth of adherence to hijab of female students**. Master Thesis. Dezful: University of Principles of Religion.
- Zahedi, Abdolreza; Ayub Amrayi & Maryam Nazarbigi (2010). “The method of the Holy Quran in institutionalizing hijab and chastity”. *Journal of Women's Strategic Studies*, No. 49.
- Zarei Topkhaneh, Mohammad & others (2016). “Construction and validation of hijab adherence scale”. *Islam and Psychological Research*, Vol. II, No. 3.
- Zeinlipour, Fatemeh (2007). “The relationship between hijab and chastity”. *Conference on Scientific and Practical Attitudes to Chastity and Hijab*. Tehran, Al-Zahra University.